

2002-07-03

nr 9/02

Barn? Var god dröj

Det försenade föräldraskapet

– Generationsstudien del 2

www.tco.se

Författare:

Jessica Mann

Utredare Samhällspolitiska avdelningen,
TCO

e-post: jessica.mann@tco.se

tfn: 070–574 92 74

Innehåll

Etablerad i samhället, en förutsättning för att skaffa barn	2
Så här ser det ut - sammanfattning	2
Föräldrarna allt äldre	3
Fler får inga barn	4
Summerad fruktsamhet - tvåbarnsnormen består	5
Orsaker till det försenade och låga barnafödandet	7
Först fast jobb, sedan familj	7
Stressen i arbetslivet	8
Jämställdheten	8
Regionala skillnader	9
Stockholm ökar mest – men har de äldsta mammorna	9
Storstadslänen ökar - nästan alla övriga minskar	10
Regional skillnad över tid	11
Slutsats	11

Etablerad i samhället, en förutsättning för att skaffa barn

När är man vuxen? Är det när man har jobb, eller när man har middagsbjudningar och egen julgran? Kanske är det när man har egen bostad och fast parkeringsplats eller när man blivit medlem i facket. Är det kanske så att "vara vuxen" är en känsla? Att samla vuxenpoäng är populärt - det finns test på Internet och i presentböcker och tidningar. I de testen, som så klart mest ska tas på skämt, ger enligt vissa definitioner skilsmässa och barn flest poäng.

Att vara vuxen handlar om att vara etablerad i samhället. TCO undersöker hur etableringsåldern förändrats över tiden. Men att bilda familj kan knappast ses som något man måste göra för att vara etablerad. Det är nog snarare så att det först är när man är etablerad som man har möjlighet att skaffa barn och bilda familj.

Detta är andra delen i en serie. Den första delen (TCO 2002 Generationsstudien del 1 *Ungas etablering på arbetsmarknaden*) handlade om den senarelagda etableringen på arbetsmarknaden. De övriga delarna handlar om etablering på bostadsmarknaden, (när en viss andel av en årskull har egen bostad); utbildningsnivå; när man har nått upp till en viss inkomstnivå; samt när man skaffar körkort och bil.

Så här ser det ut - sammanfattning

På frågan om de vill ha barn svarar nästan nio av tio av dagens unga ja. Nästan lika många anser att en fast förankring på arbetsmarknaden är en förutsättning för att skaffa barn.¹

Man väntar allt längre innan man skaffar barn. Förstföderskornas genomsnittsålder har på tio år ökat med nästan två år (Tabell 1 nedan). Varje kvinna föder färre barn än tidigare. 1990 låg den summerade fruktsamheten² på 2,14 barn per kvinna, år 2000 hade den sjunkit till 1,54. Dessutom är det fler som inte blir föräldrar. 1990 var 17,7 procent män och 11,1 procent kvinnor barnlösa vid 45 års ålder, år 2000 hade det antalet stigit till 13,2 procent för kvinnor och 21,8 för män.

Tabell 1. Genomsnittsålder för förstföderskor samt summerad fruktsamhet 1990, 1995 och 2000.

År	1990	1995	2000
Ålder första barnet	26,27	27,32	28,22
TFR*	2,14	1,74	1,54

* Total fertility rate, den summerade fruktsamheten. Genomsnittligt antal barn per kvinna.

Statistiska Centralbyrån, SCB, har intervjuat 3000 personer i åldrarna 23, 26, 29, 32 och 35 år (kvinnor) 25, 28, 31, 34 och 37 år (män) om varför de skaffat barn när de gjorde alternativt avstått från att skaffa barn.³ De intervjuade personerna uppger att de vill ha stabil ekonomi och att de först vill slutföra sina studier som främsta orsakerna till att man ännu inte skaffat barn. Många anser att det är svårt att kombinera arbete och familj. Bland de tillfrågade som är något äldre är orsakerna främst att man inte kunnat skaffa barn samt att man inte hittat rätt partner. De flesta har en positiv attityd till att skaffa barn, och de flesta tycker att två barn är ett lämpligt antal.

¹ DS 2001:57 *Barnafödandet i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle.*

² Den summerade fruktsamheten är det antal barn en kvinna skulle få under sitt liv om fruktsamheten förblir på respektive års nivå.

³ SCB 2001:1 *Varför föds det så få barn?*

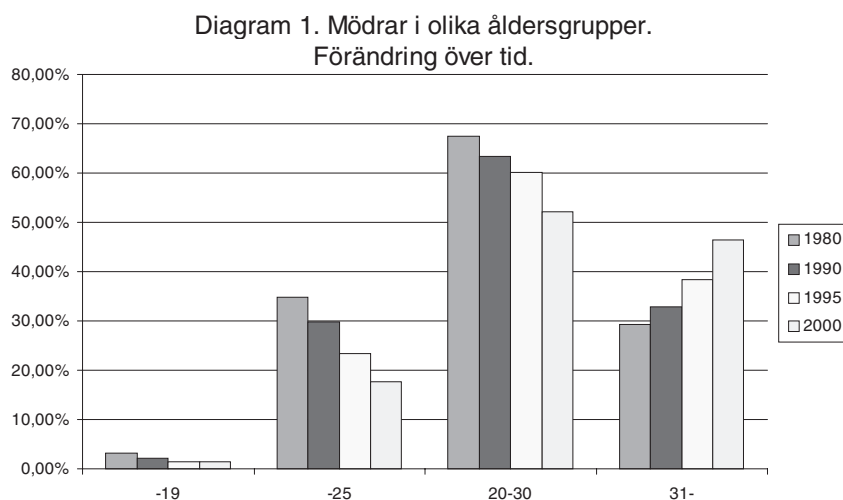
Kvinnor som har fast anställning föder fler barn än kvinnor som inte har fast anställning. Ännu fler barn föder kvinnor med hög inkomst. Lägst är fruktsamheten bland studerande kvinnor, arbetslösa har betydligt högre fruktsamhet än studenter. Även kvinnor med jobb födde färre barn i slutet än i början av 1990-talet och särskilt gällde detta den ökande andelen tidsbegränsat anställda.⁴

Kvinnor som upplever att de lever i ett jämställt förhållande har större benägenhet att skaffa barn än de som upplever att de inte lever i ett jämställt förhållande. Benägenheten att skaffa ett andra barn ökar med 15 procent om mannen varit föräldraledig med det första barnet.⁵

Det är ganska små skillnader regionalt. Föräldrarna blir allt äldre, oavsett var de kommer ifrån. I storstäderna och på högskoleorterna föder man färre barn och är äldre än i industri- och glesbygds kommunerna. Storstäder och regioner med en större högskola ha en mer gynnsam befolkningsstruktur, vilket inte beror på att det föds fler barn, utan på att fler flyttar dit än därifrån. I Stockholm är den summerade fruktsamheten lägst och mammorna äldst. Flest barn föder kvinnorna 1999 i Övertorneå och minst antal i Munkfors.

Föräldrarna allt äldre

Förstagångsföräldrarna har blivit allt äldre. År 1975 hade hälften av de förstfödda barnen en mamma som var 24 år eller yngre. År 2000 var genomsnittsåldern för förstföderskor 28,22 år. Vid en jämförelse mellan olika ålderskategorier blir förändringen över tid tydlig (Diagram 1 nedan).

År 1980 var 3,23 procent av mödrarna i Sverige under 19 år. 20 år senare var endast 1,37 procent av mödrarna tonåringar.

År 2000 är endast 17,76 procent av mödrarna yngre än 25 år jämfört med nästan 35 procent år 1980. Detta innebär nästan en halvering av mödrar i den näst yngsta åldersgruppen mellan 1980 och 2000.

⁴ SCB

⁵ Valfärdsbulletinen Nr 2 2002

De flesta kvinnor får barn när de är mellan 20 och 30 år. Detta gäller under hela perioden 1980-2000, men andelen är mindre år 2000. 1980 föddes 67,55 procent av barnen av kvinnor mellan 20-30 år. År 2000 var det bara drygt hälften av barnen, 52,20 procent som föddes av en kvinna mellan 20 och 30.

I den äldsta åldersgruppen har en klar ökning av antalet mödrar skett. År 2000 föds knappt hälften (46,43 procent) av barnen av kvinnor äldre än 30. År 1980 var det endast 3 barn av 10 (29,22) som föddes av en kvinna äldre än 30.

Tabell 2. Procent av mödrarna som är yngre än 20 år respektive yngre än 25, mellan 20-30 och efter 30 fördelat på åren 1980, 1990, 1995 och 2000.

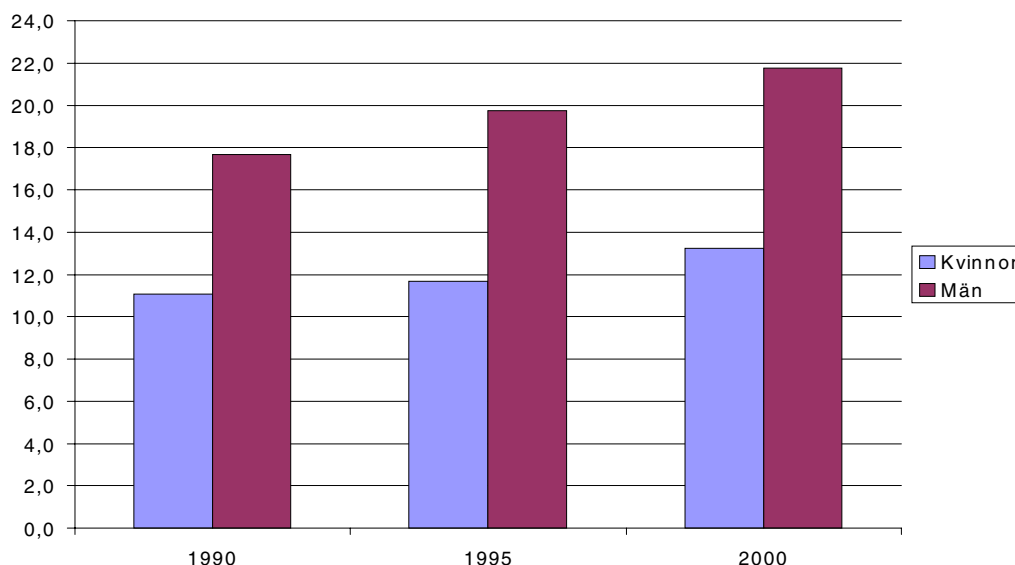
	1980	1990	1995	2000
-19	3,23%	2,14%	1,44%	1,37%
-25	34,81%	29,84%	23,36%	17,76%
20-30	67,55%	63,41%	60,12%	52,20%
31-	29,22%	32,88%	38,44%	46,43%

Fler får inga barn

År 2000 är fjärde året i rad då Sverige uppvisar ett födelseunderskott vilket innebär att det är fler som avlider under året än som föds. År 2000 minskar födelseunderskottet dock till cirka 2 000 personer, att jämföra med drygt 6 000 under 1999 och knappt 4 000 under 1998.⁶

Trots att de flesta unga människor uppger att de vill ha barn så är det en ökande andel som förblir barnlösa (Diagram 2 nedan). Under tioårsperioden mellan 1990 och 2000 har andelen barnlösa 45-åringar ökat med drygt två procentenheter för kvinnor, från 11,1 procent 1990 till 13,2 procent 2000. Förändringen för män är ännu större: drygt fyra procentenheter från 17,7 procent 1990 till 21,8 procent 2000. År 2000 är fler än var femte 45-årig man barnlös. Detta trots att nästan nittio procent, oavsett kön, uppger att de vill skaffa barn enligt en enkätundersökning som SCB genomfört. 2000 hade närmare 40 procent av de 30-åriga kvinnorna ännu inte fött barn, vilket är en fördubbling jämfört med 1970⁷.

Diagram 2. Barnlösa 45-åringa män och kvinnor. Förändring över tid.

⁶ SCB Pressmeddelande 2001:066

⁷ Institutet för framtidsstudier Framtider nummer 4 2000

En viss ökad tolerans i samhället till barnlöshet i kombination med att fler förhållanden (samboende och gifta) spricker, att fler skaffar sig en allt längre utbildning och en större osäkerhet på arbetsmarknaden kan leda till att allt fler aldrig skaffar barn. Inte nödvändigtvis genom val utan för att man helt enkelt tvekar, vilket i slutändan kan leda till att det inte längre är möjligt att få barn. En högre andel som aldrig skaffar barn måste kombineras med att fler än idag skaffar många barn (tre eller fler). Tecknen tyder på det motsatta.

Problemet med att förstagångsföderskorna blir allt äldre är att det blir svårt att "hinna med" att föda ännu ett barn. För att befolkningen ska kunna förnyas behövs ett genomsnittligt födelsetal på 2,1 barn per kvinna. Ju äldre man är när man föder det första barnet desto svårare är det att hinna föda ännu ett barn, och ett tredje eller fjärde blir fysiskt omöjligt. Studier har visat att tvåbarnsnormen ligger kvar, både det önskade antalet barn och det faktiska antalet barn är två. För dem födda i början av 1970-talet och som ännu inte skaffat några barn kommer det bli svårt att hinna med att föda det önskade antalet barn, medan de som är yngre än trettio har goda chanser att hinna föda så många barn som de vill.

Summerad fruktsamhet - tvåbarnsnormen består

Sverige har haft ett antal befolkningskriser. I mitten av 1700-talet hölls den första folkräkningen och man upptäckte att befolkningen var avsevärt mindre än man trott. Vid sekelskiftet 1900 var problemet det motsatta och den fattiga delen av befolkningen reproducerade sig i en takt som inte ansågs önskvärd. För att lösa problemet ville man släppa emigrationen fri samt att införa barnbegränsning genom preventivmedel. På 1930-talet minskade födelsetalen drastiskt trots att barnadödligheten minskade och vissa grupper födde många barn. Nativitetstalen pekade stadigt nedåt, och medelklassfamiljerna valde fåbarnsidealet.

Nästa befolkningskris inträffade på 1970-talet. 1965 föddes 123000 barn i Sverige, sedan vände siffrorna och 1978 föddes endast 93000 barn – en nivå i närheten av den på 1930-talet, och andra hälften av 1990-talet. Denna utveckling var på 1970-talet inte unik för Sverige, de flesta industrialiserade länder upplevde samma utveckling. De anledningar som då ansågs vara orsak till nedgången i nativiteten var framförallt arbetsmarknadens krav, ändrade sociala villkor och samlevnadsformer, samt därmed sammanhängande värderingsförskjutningar. Många ansåg att det var mer eller mindre omöjligt för en kvinna att både jobba, eller utbilda sig, och ha barn samtidigt.⁸

Under de första åren på 1990-talet uppvisade svenska kvinnor ett mycket högt födelsetal, och den genomsnittliga svenska kvinnan födde drygt två barn. 1990 vände kurvan och under hela nittiotalet föddes allt färre barn per kvinna. Trots att barnafödandet ökat något under 2000 ligger det ändå på en låg nivå. Om dagens nivå skulle gälla också i framtiden kommer kvinnor endast få drygt 1,5 barn i genomsnitt. I början av 1990-talet var motsvarande tal 2,1 barn per kvinna, vilket är vad som krävs för att förnya befolkningen. Det årliga antalet födda låg då runt 120 000 barn. Sverige har ändå inte en särskilt låg fruktsamhet jämfört med många andra länder i Europa, men våra nordiska grannländer har en klart högre fruktsamhet än vad vi har. Där får kvinnorna mellan 1,7 och 1,8 barn i genomsnitt.⁹ De europeiska länder som har lägst fruktsamhet är de där det är svårast att kombinera arbete och familj, till exempel Italien. Riksgenomsnittet har ökat från 1,5 barn per kvinna år 1999 till 1,54 barn per kvinna år 2000. 1,5 är den lägsta nivån någonsin (men både 1978 och 1983 var nivån på 1,6 per kvinna).¹⁰

⁸ DS 2001:57

⁹ SCB

¹⁰ SCB

Tabell 3. Genomsnittligt antal barn per kvinna i Sverige 1990-2000

År	TFR*	År	TFR	År	TFR
1990	2,14	1994	1,87	1998	1,51
1991	2,11	1995	1,73	1999	1,5
1992	2,05	1996	1,6	2000	1,54
1993	1,94	1997	1,52		

* Total fertility rate, den summerade fruktsamheten. Genomsnittligt antal barn per kvinna.

Efter en period av sjunkande fruktsamhetstal har kurvan sakta börjat vända. För kvinnor över 30 år vände det redan från och med 1998. Många hade skjutit upp barnafödandet till åren kring 30 eller senare, men nu anas en vändning också för kvinnor mellan 25 till 29 år. I åldersgruppen 20–24 år minskar fruktsamheten alltså jämt men minskningstakten är avtagande.¹¹

Om den summerade fruktsamheten hade stannat kvar på 1990 års nivå, då den låg på 2,14, hade 238147,9 fler barn fötts i Sverige. Det är ungefär lika många som det finns invånare i hela Kalmar län, eller i Malmö kommun, eller män i Göteborg. (Tabell 4, nedan)

Tabell 4. Antal barn om den summerade fruktsamheten legat på 1990 års nivå under hela 1990-talet.

År	Antal barn/år	TFR*	Antal barn om TFR = 2,14	Fler barn om TFR = 2,14
1990	123906	2,14	123906	0
1991	123561	2,11	125317,8	1756,791
1992	122699	2,05	128085,8	5386,785
1993	117846	1,94	129995,1	12149,07
1994	112162	1,87	128356,5	16194,51
1995	103326	1,73	127813,7	24487,66
1996	95158	1,6	127273,8	32115,83
1997	90383	1,52	127249,8	36866,75
1998	89028	1,51	126172,1	37144,13
1999	88173	1,5	125793,5	37620,48
2000	90441	1,54	124866,9	34425,93
Summa	1156683		1394831	238147,9

* Summerad fruktsamhet TFR = Total fertility rate

Nästan hela ökningen av antalet födda från 1999 till 2000 utgörs av förstfödda. 2000 föddes 2 400 fler förstfödda än året dessförinnan, men det är små förändringar av antal födda med högre ordningsnummer. Antalet andrabarn har minskat med 500 medan antalet barn av högre ordningsnummer ökat något. Det föddes dock 33465 färre barn 2000 än 1990. Antalet förstaföddeskor ökar, speciellt bland kvinnor i 30-årsåldern. Ännu är det tveksamt om utvecklingen har vänts och om vi kommer att få se en fortsatt ökning i antalet födda.

Tabell 5. Antal födda 1999–2000

Antal födda	1999	2000
Förstabarn	37 000	39 400
Andrabarn	32 200	31 700
Tredjebarn	13 000	13 100
Barn av högre ordningsnummer	5 900	6 100
Summa	88 100	90 300

Genomsnittsåldrarna för mödrar totalt sett, oavsett barnets ordningsnummer, skiljer sig bara något från förstaföddeskoras ålder. Detta beror på att andelen förstabarn är så pass hög.

¹¹ SCB 2001

Tabell 6. Mödrarnas genomsnittsålder

År	1985	1990	1995	2000
Mödrarnas genomsnittsålder	28,5	28,51	29,27	30,14

För utlandsfödda kvinnor liknar födelsetalens utveckling över tiden utvecklingen över tiden för kvinnor födda i Sverige. Endast under de första åren efter invandringen till Sverige ligger födelsetalen på en högre nivå.

Orsaker till det försenade och låga barnafödandet

I unga år är det mycket som man både vill och måste hinna med. I en avvägning mellan studier, arbete och annat har dagens unga ofta valt att vänta med barn. Detta är en tendens som förstärkts över åren. Men även den som bestämt sig för barn kan finna svårigheter och hinder på vägen. En del av dessa hinder har att göra med arbetsmarknaden. Man måste ha hunnit kvalificera sig för föräldrapenning, ha tillräckligt stora och säkra inkomster, en ställning som gör det möjligt att låna i bank, kunna köpa bostad eller få teckna hyreskontrakt. Det gäller också att ha hittat en partner. Många unga människor bor ihop länge innan man väljer att försöka skaffa barn. Ofta ingår man fler än ett samboförhållanden innan man väljer att skaffa barn och kanske gifta sig.

Den starka samvariationen mellan sysselsättning och fruktsamhet gör det naturligt att se ett samband mellan de två brant fallande kurvorna under 1990-talet. 1990 var arbetslösheten på en nivå under 2 procent för att därefter öka - 1993 var arbetslösheten 8 procent och senare nästan 9 procent, nivåer som höll sig ända till slutet av 1997.

Först fast jobb, sedan familj

Fruksamheten är högre bland kvinnor som har jobb än de som inte har. Högst är fruktsamheten bland kvinnor med hög inkomst och lägst är den bland studerande kvinnor. Arbetslösa har betydligt högre fruktsamhet än studenter. Men även bland kvinnor med jobb var fruktsamheten lägre i slutet än i början av 1990-talet och särskilt gällde detta den ökande andelen tidsbegränsat anställda.¹²

Att jobbet kommer först och barn och familj sedan framgår av flera studier som genomförts under 1990-talet då man ställt frågor till unga kvinnor och män om deras framtida planer. I praktiken är det också i denna tidsordning man handlar. Barnafödande är till exempel ovanligt bland studerande och överhuvudtaget sällsynt bland unga människor utanför arbetskraften.

Samtidigt som många vill skaffa barn så är alltså det faktum att man får fast jobb allt senare ett hinder. Man utbildar sig allt längre och etableringen på arbetsmarknaden (satt som det mått då 75 procent av årskullen har arbete) har ökat med fem år för män och sju år för kvinnor mellan 1990 och 2000 (TCO 2002 Generationsstudien del 1 *Ungas etablering på arbetsmarknaden*).

När sysselsättningsgraden åter började öka 1997 följdes den ganska snart av något ökat barnafödande. Men ökningen var måttlig och gällde i första hand kvinnor över 30. För 25–29-åringar började ökningen först år 2000 och för de än yngre märks ingen skillnad.

¹² Ds 2001:57

Under den långvariga period under 1990-talet då vi haft låg sysselsättning har arbetsvillkoren hunnit förändras. En sådan förändring är ökningen av tidsbegränsade jobb¹³ på bekostnad av fasta jobb. Den arbetsrättsliga lagstiftningen har förändrats för att underlätta för arbetsgivaren att anställa på tidsbegränsade kontrakt. Denna anställningsform har ökat mest bland yngre människor. Så kallade behovs- och säsonganställningar är de former som ökat mest under 1990-talet och som i minst utsträckning leder till fasta jobb.

Det gäller även att ha ett jobb som ger rimligt goda inkomster och där det är möjligt att överblicka sin ekonomiska situation. Med låga inkomster följer lågt barnafödande och det gäller också tidsbegränsade jobb som ofta är ganska osäkra och där inkomstmöjligheterna är svåra att förutse.

En tidsbegränsad anställning upplevs ofta försvårande när man söker lån, vill teckna hyreskontrakt eller försäkringar eller försöker få telefonabonnemang. I en enkätundersökning svarade 60 procent av 126 tillfrågade att anställningsformen varit försvårande när de försökt få lån. Det gällde alla åldrar från 23 till 64 år och nästan oberoende av utbildningsbakgrund. Att få låna är ofta nödvändigt för att kunna skaffa en bostad, vilket i sin tur är nödvändigt om man vill bilda familj och få barn. Att teckna hyreskontrakt var inte heller lätt: nära hälften, 45 procent, av dem som försökt angav att anställningsformen varit försvårande.¹⁴

Stressen i arbetslivet

Stressen och ohälsan i arbetslivet har ökat sedan 1990-talets krisår. Många upplever att det är en uppdriven arbetstakt, man känner en ökad oro för det egna jobbet och det finns en ökande andel tidsbegränsade och därmed mer otrygga jobb. Arbetsmarknaden har blivit hårdare och attityderna på arbetsmarknaden till graviditet och föräldraskap förefaller mindre tillåtande. En slutsats av detta blir att ett barntillåtet samhälle och ett föräldravänligt arbetsliv avgör om kvinnor och män kommer att få de barn de vill ha.

Jämställdheten

De som lever i ett jämställt förhållande har större tendens att skaffa ett andra barn än de som inte gör det. Ju högre utbildning kvinnan har desto mer jämställt tenderar förhållandet att vara. Benägenheten att skaffa ett andra barn ökar med 15 procent om mannen varit föräldraledig med det första barnet. Även separationsbenägenheten är mindre i de familjer där mannen tagit ut föräldraledighet. Högutbildade kvinnor har högre förväntan på männen att de ska ta ett större ansvar för hemarbetet. Lågutbildade kvinnor började först i mitten av 1980-talet ställa samma krav på sina män, men dessa hade svårare att leva upp till kraven än de högutbildade männen. Separationsrisken är högre och tendensen att skaffa ett andra barn är mindre i ett ojämnt förhållande.¹⁵

En rad reformer har genomförts för att öka jämställdheten.¹⁶

- Särbeskattningen 1971. Reformen innebar att makar beskattades individuellt och inte tillsammans
- Föräldraförsäkringen 1974. Moderskapspenningen gjordes om till en föräldrapenning som båda makarna har rätt till.
- Beslut om utbyggnad av barnomsorgen 1974.
- 1979 infördes rätten till sex timmars arbetsdag för föräldrar, en rätt som till allra största delen har utnyttjats av kvinnor.

¹³ Tidsbegränsade jobb omfattar vikariat, behovsanställningar, beredskaps- och säsongarbete, provanställning, praktiktjänstgöring och objekts-/projektanställning.

¹⁴ Ds 2001:57

¹⁵ Livia Oláh 2001 Valfärdsbulletinen Nr 2 2002

¹⁶ Ds 2001:57

1970 var 30 procent av de gifta och sammanboende kvinnorna "hemmafruar", och 25 år senare var endast tre procent av kvinnorna "icke förvärvsarbetande" på grund av att de skötte hem och familj.

Regionala skillnader

Barn som föds i storstäder har i genomsnitt en äldre mamma än barn som föds i industri- och glesbygdskommuner. Hälften av de barn som föddes i storstäder hade en mamma som var nära 30 år eller äldre. I glesbygdskommunerna hade hälften en mamma som var drygt 26 år eller äldre. Barnens pappa är i allmänhet två till tre år äldre än mamman.¹⁷

Munkfors är den kommun där det föddes lägst antal barn per kvinna (1,27) och i Övertorneå flest antal barn per kvinna (2,23) 1999.

Stockholm ökar mest – men har de äldsta mammorna

I 100 av landets 289 kommuner ökar befolkningen under 2000. Ökningen följer samma mönster som under de senaste åren. De kommuner som ökar mest är Stockholm, Göteborg och Malmö tillsammans med universitets- och högskoleorter. Största folkökningen har, för nionde året i rad, Stockholm med 7 500 personer. Göteborg ökar med 4 700 och Malmö med 2 100 personer.

Totalt finns det 215 kommuner där det är fler personer som avlider än som föds. Bland de nära 200 kommuner vars folkmängd minskar, finns 80 kommuner där minskningen, på grund av befolkningsstrukturen, mer beror på födelseunderskott än flyttunderskott. Av Norrlands 54 kommuner är det bara tre, Umeå, Luleå och Gävle, som har folkökning under 2000. Västervik minskar under det gångna året med 500 personer, vilket är mest av alla kommuner.¹⁸ Bland kommuner med hög fruktsamhet finns flera norrländska inlandskommuner och åtskilliga andra mindre kommuner, ofta utflyttningkommuner. Många kvinnor som stannar kvar får barn. Men det finns också förortskommuner med relativt hög fruktsamhet som till exempel Botkyrka (1,79).

Tabell 7. Kommuner med högst respektive lägst fruktsamhet 1997–99¹⁹

Högst fruktsamhet

Övertorneå 2,23

Pajala 2,17

Ydre 2,07

Boxholm 1,99

Storuman 1,95

Lägst fruktsamhet

Munkfors 1,27

Sundbyberg 1,29

Lund 1,29

Jokkmokk 1,30

Östersund 1,31

Stockholm redovisar genomgående de äldsta mammorna. Även Uppsala hamnar högt upp, liksom Skåne och Västra Götalands län. Det är här vi återfinner storstäderna och de stora högskolorna. Mer förvånande är att Jämtlands och Hallands län hamnar så högt upp i listan.

¹⁷ Barnombudsmannen

¹⁸ SCB Pressmeddelande Nr 2000:345

¹⁹ SCB

Tabell 8. Mödrarnas genomsnittsålder fördelat på län och år.

Region	1990	1995	2000
Stockholms län	29,15	30,06	30,99
Uppsala län	29,00	29,67	30,42
Jämtlands län	28,82	29,68	30,29
Hallands län	28,63	29,43	30,15
Riksgenomsnitt	28,51	29,27	30,14
Västra Götalands län	28,51	29,30	30,09
Skåne län	28,45	29,17	29,93
Gotlands län	28,49	29,38	29,87
Kalmar län	28,08	28,75	29,86
Dalarnas län	28,37	28,96	29,81
Värmlands län	28,33	28,88	29,81
Västerbottens län	28,72	28,96	29,80
Västernorrlands län	28,02	28,70	29,76
Blekinge län	27,64	28,59	29,75
Norrbottnens län	28,33	28,76	29,71
Östergötlands län	28,03	28,78	29,70
Kronobergs län	28,17	28,88	29,66
Örebro län	28,08	28,71	29,58
Västmanlands län	27,98	28,77	29,55
Jönköpings län	28,16	28,80	29,47
Gävleborgs län	28,06	28,82	29,44
Södermanlands län	27,89	28,50	29,36

Storstadslänen ökar - nästan alla övriga minskar

Folkmängden minskar i 14 av Sveriges 21 län under 2000. Folkmängden i Västra Götalands län ökar med 6 000 personer och i Skåne län med 5 800. Förutom storstadslänen ökar folkmängden även i Uppsala län med 1 700 personer, Hallands län med 1 500, Jönköpings län med 400 och Östergötlands län med mindre än 100 personer.²⁰

Det är bara i Stockholms och Uppsala län som det föds fler än som avlider under 2000, medan Hallands och Västra Götalands län har ungefär lika många födda som avlidna. Detta betyder dock inte att kvinnor i dessa län föder särskilt många barn i genomsnitt utan på att man har en gynnsam befolkningsstruktur. I många län, speciellt i Värmlands, Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län märks nu tydligt konsekvenserna av många års utflyttning. Befolkningen åldras, vilket medför att många avlider och det finns förhållandevis få familjer i de åldrar då barnen föds, vilket ger ett lågt antal födda barn. Antalet födda i dessa län skulle behöva öka med mellan 40 och 50 procent för att vi skall få ett födelseöverskott.²¹

Fruksamheten i Sverige har de senaste åren varit lägre än vad som någonsin noterats i vårt land. År 2000 var den summerade fruktsamheten något över 1,5 barn per kvinna. Bland de 54 kommuner som har en lägre fruktsamhet än riksgenomsnittet återfinns vi många av de största kommunerna. Alla tre storstäderna hamnar där Stockholm (1,36) Göteborg (1,41) och Malmö (1,49) samt åtskilliga andra större städer, bland annat de största högskoleorterna som Lund (1,29), Umeå (1,32), Uppsala (1,37) och Linköping (1,40).

²⁰ SCB

²¹ SCB

Regional skillnad över tid

1990 hade Stockholms län både de lägsta fruktsamhetstalet (1,99) och den högsta medelåldern för förstföderskor (27,28 år) (Tabell 9 nedan). Förstföderskorna var äldre än genomsnittet (26,27 år) i Uppsala (26,75 år), Malmöhus län (26,57 år) Göteborg och Bohus län (26,85 år), Hallands län (26,30 år). Yngst var förstföderskorna i Blekinge (25,24 år).

Stockholm hade lägst födelsetal 1990 (1,99). Både Malmöhus län (2,04) och Göteborg och Bohus län (2,03) hade relativt låga födelsetal. Storstäderna, tillsammans med Uppsala (2,11) ligger under rikssnittet (2,14) 1990. Högst fruktsamhet hade Gotlands län (2,53).

År 1995 ligger Malmöhus län (1,68), Stockholms län(1,69), Uppsala län(1,69), Gotland (1,72), Göteborg och Bohus län (1,65), Gävleborgs län (1,68), Jämtlands län (1,70) och Norrbotten (1,70) under riksgenomsnittet (1,74).

I Stockholm är man återigen äldst (28,50 år) men även i Uppsala (27,62), Malmöhus län (27,39), Göteborg och Bohuslän (27,80) och i Jämtlands län (27,48) är man äldre än genomsnittet (27,32).

År 2000 låg Stockholms län (1,53), Uppsala län (1,44), Östergötlands län (1,53), Kronobergs län (1,49), Jämtlands län (1,48) och Västerbottens län (1,47) under genomsnittet. Både Skåne län och Västra Götalands län ligger tillsammans med Värmlands och Gävleborgs län på rikssnittet (1,54). Äldst är förstföderskorna i Stockholm (29,40), men även Uppsala, 28,48, ligger över genomsnittet. Yngst är förstföderskorna i Södermanlands län (26,98) och Gävleborgs län (26,99).

Slutsats

Låga födelsetal leder till en allt äldre befolkning och minskande arbetskraft. Att allt fler skjuter upp sitt föräldraskap leder till att allt fler inte hinner få några barn alls, eller färre än det antal man egentligen önskat. Andelen barnlösa 45-åringar har ökat, och antalet barn som varje kvinna i genomsnitt föder har minskat. Om inte barnafödandet ökar krävs en förnyelse av befolkningen på annat sätt. Sverige tar idag inte emot så många från andra länder som kommer krävas för att upprätthålla arbetskraften på den nivå som behövs, och många av dem som invandrar inte är i den ålder som krävs för en gynnsam befolkningsstruktur.

Ett jämställt, föräldravänligt arbetsliv och ett barnvänligt samhälle är vad som behövs för att fler unga människor ska våga och vilja bilda familj. Fasta anställningar och möjligheten att kombinera familj och arbete samt familj och studier krävs för att det födelseunderskott som vi nu har ska kunna rättas till. Lösningen bör dock komma snabbt, redan idag kommer de trettioåringar som ännu inte skaffat barn ha svårt att hinna få det antal barn som de vill ha.

Tabell 9. Summerad fruktsamhet (TFR) och medelålder på förstföderskor nedbrutet på län och år.

1990			1995			2000		
län	TFR	Medelåld	Län	TFR	Medelåld	Län	TFR	Medelåld
Stockholm	1,99	27,28	Stockholm	1,69	28,50	Stockholm	1,53	29,40
Uppsala	2,11	26,75	Uppsala	1,69	27,62	Uppsala	1,44	28,48
Söder-manland	2,27	25,41	Söder-manland	1,83	26,22	Söder-manland	1,65	26,98
Östergötland	2,20	25,72	Östergötland	1,81	26,74	Östergötland	1,53	27,72
Jönköping	2,32	25,64	Jönköping	1,87	26,61	Jönköping	1,63	27,46
Kronoberg	2,20	25,77	Kronoberg	1,82	26,78	Kronoberg	1,49	27,73
Kalmar	2,35	25,47	Kalmar	1,83	26,48	Kalmar	1,58	27,41
Gotland	2,53	25,84	Gotland	1,72	27,10	Gotland	1,59	27,73
Blekinge	2,21	25,24	Blekinge	1,76	26,47	Blekinge	1,59	27,72
Kristianstad	2,21	25,25	Kristianstad	1,79	26,64			
Malmöhus	2,04	26,57	Malmöhus	1,68	27,39	Skåne	1,54	28,08
Halland	2,25	26,30	Halland	1,84	27,23	Halland	1,68	27,94
Göteborg och Bohus län	2,03	26,85	Göteborg och Bohus	1,65	27,80			
						Västra Götaland	1,54	28,19
Älvsborg	2,30	25,76	Älvsborg	1,85	26,76			
Skaraborg	2,31	25,51	Skaraborg	1,81	26,31			
Värmland	2,20	25,72	Värmland	1,75	26,52	Värmland	1,54	27,52
Örebro	2,18	25,63	Örebro	1,76	26,66	Örebro	1,62	27,44
Västmanland	2,19	25,67	Västmanland	1,79	26,72	Västmanland	1,61	27,58
Kopparberg	2,35	25,64	Kopparberg	1,80	26,71	Dalarna	1,58	27,15
Gävleborg	2,21	25,47	Gävleborg	1,68	26,72	Gävleborg	1,54	26,99
Väster-norrland	2,15	25,38	Väster-norrland	1,77	26,45			
						Väster-norrland	1,53	27,69
Jämtland	2,34	26,61	Jämtland	1,70	27,48	Jämtland	1,48	28,19
Västerbotten	2,19	26,09	Västerbotten	1,74	26,82	Västerbotten	1,47	27,54
Norrbottnen	2,19	25,70	Norrbottnen	1,70	26,48	Norrbottnen	1,66	27,28
Riket	2,14	26,27	Riket	1,74	27,32	Riket	1,54	28,22

I serien TCO-granskar har tidigare utkommit:

2002

Nr 1: Den dolda barneffekten

Nr 2: Ungas etablering på arbetsmarknaden

Nr 3: Pappaindex 2001

Nr 4: Utvecklingen i IT-branschen

Nr 5: Moder Svea – långtidssjukskriven

Nr 6: Att studera med barn

Nr 7: Maxtaxan i praktiken

Nr 8: Vem ska göra jobbet?

Ladda ner samtliga rapporter från

www.tco.se

Doktoranders och
Forskares Förbund

försvarsförbundet

FINANSFÖRBUNDET

JOURNALIST
FÖRBUNDET

Lärarförbundet

Polisförbundet

SFHL

SKTF

ST

symf

teaterförbundet
fackförbundet för scen & media

Tco

www.tco.se